

## Educația interculturală în clasele primare: opțional revizitat aici și acum

CZU 37.3.015 | doi.org/10.5281/zenodo.3525224



Viorica GORAȘ-POSTICĂ

dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova,  
Centrul Educațional PRO DIDACTICA,

o prezentare a unor elemente inovative, experiențe pedagogice pozitive în domeniu.

**Cuvinte-cheie:** educație interculturală, educație pentru pace, clasele primare, cultura bunei vecinătăți, disciplină opțională, proiect, bune practici.

**Abstract:** The article proposes a synthesis, with analytical sequences, of the theory and practice of the teaching-learning-assessment of the primary school optional course Good Neighborhood Culture. It offers a summary description of the evolution of the intercultural education projects implemented by EC PRO DIDACTICA, including the aforementioned course, as well as a presentation of innovative elements and positive pedagogical experiences in the field.

**Keywords:** intercultural education, peace education, primary school, good neighborhood culture, optional course, project, good practices.

### INTRODUCERE

Educația interculturală, ca element al educației pentru cultura democratică, nu mai este o noutate pentru mediul multicultural moldovenesc, în particular, și pentru cel european, în general, reclamând exigențe personale, instituționale și sociale tot mai diverse și, deseori, neprognozate/neașteptate. Conform Cadrelor de Referință al Competențelor pentru Cultura Democratică, educația interculturală contribuie la realizarea obiectivelor majore, inclusiv: pregătirea pentru piața muncii; pregătirea pentru o viață de cetățeni activi în societăți democratice și dezvoltarea personală. În acest context, pe cât de multe avantaje pe deplin recunoscute are acest tip de "noi educații", urmează să atragem atenția și la existența unei tensiuni "potențiale între valorizarea drepturilor omului și valorizarea diversității culturale, (...) la unele limite, impuse de nevoia de a promova, a respecta și a apăra drepturile omului și libertățile altor oameni. Astfel, se presupune aici că diversitatea culturală ar trebui să fie întotdeauna apreciată doar dacă nu încalcă drepturile omului și libertățile altora" [1, p. 40].

În învățământul primar din Republica Moldova, cadrul oficial în care se desfășoară de aproape 10 ani, în mod extins, educația interculturală este disciplina opțională *Cultura bunei vecinătăți*, pilotată pe parcursul a 4 ani (2014-2018) și, ulterior, recomandată pentru

a fi aleasă în toate școlile din țară de către ministerul de profil [5, 6]. Scopul principal al disciplinei date constă în "educarea unor personalități tolerante, social competente, înzestrate cu gândire critică, cetățeni conștienți și patrioți ai țării lor, care își cunosc bine țara și își doresc să-i păstreze și să-i sporească potențialul natural, economic și cultural" [5, p. 6]. La orele de *Cultura bunei vecinătăți*, pedagogii le prezintă copiilor momente generale și particulare în baza exemplului câtorva culturi, accentuând elementele care îi unesc pe oameni, precum și faptul că anume diferențele obiective îi fac pe aceștia interesanți unii pentru alții; a fi altfel nu trebuie să provoace dușmănie, ci curiozitate și dorința de a înțelege. Este esențial ca lecțiile să fie concepute într-o cheie pașnică, binevoitoare, fără divizarea culturilor în „dominante” și „minore” [Cf 5, p.10].

De importanță deosebită, și cu funcționalitate maximă în contextul abordat, se prezintă competențele specifice disciplinei *Cultura bunei vecinătăți*:

- Formarea unei atitudini responsabile și respectuoase față de localitatea, țara natală, ca element fundamental al educației patriotice;
- Augmentarea competenței sociale și a responsabilității tinerilor pentru bunăstarea țării lor, componente necesare ale simțului civic;
- Formarea abilităților de dialogare și negociere, de rezol-

1 Articolul apare cu sprijinul proiectului GPPAC *Extinderea implementării disciplinei opționale "Cultura bunei vecinătăți" în școlile din Republica Moldova – 2019*, implementat de C.E. PRO DIDACTICA.

- vare a disputelor și a situațiilor de conflict, în conformitate cu principiile democratice și principiile culturii păcii;
- Manifestarea unui interes durabil pentru istoria, cultura, viața și problemele patriei; formarea unei atitudini constructive față de dezvoltarea și modernizarea țării;
  - Implicarea activă pentru formarea unei poziții personale și a capacității de a genera noi idei constructive [Cf 5, p.10].
- În studiul de față ne propunem a prezenta de manieră analitică rezumativă rezultatele și bunele practici din procesul de predare-învățare a *Culturii buneii vecinătăți*, ale cărei finalități sunt racordate la standardele europene actuale în domeniul educației interculturale.

#### EVOLUȚIA PROIECTELOR ÎN DOMENIU

Așa cum disciplina dată are deja o istorie de implementare, în peste o sută de școli din Republica Moldova, inclusiv regiunea din partea stângă a Nistrului, dezvoltată cu sprijinul financiar din diverse proiecte, propunem în sinteza structurată mai jos esența acestora.

Tabelul 1. *Evoluția proiectelor de educație interculturală în clasele primare*

Denumirea proiectului	Finanțator	Parteneri	Perioada de implementare	Activități specifice și rezultate
Educație interculturală pe ambele maluri ale Nistrului	UE-PNUD-Moldova; Institutul Suedez pentru Pace și Arbitraj; Parteneriate Globale pentru Prevenirea Conflictelor Armate (GPPAC)	Centrul de Integrare și Dezvoltare din Ucraina; Ministerul Educației; Centrul de Inovații Educaționale și Programe Sociale din Transnistria; Institutul Suedez pentru Pace și Arbitraj	5 mai 2014-28 februarie 2015	Ateliere cu autorii de materiale didactice; schimb de experiență între membrii grupurilor de creație de pe ambele maluri ale Nistrului și aprobarea materialelor elaborate; editarea materialelor experimentale pentru grădiniță și clasa I (curriculum și ghid metodologic, Caietul elevului <i>Eu, familia mea și vecinii</i> ) în limbile română și rusă; seminar-training pentru cadrele didactice din instituțiile-pilot (50 de cadre didactice din 10 grădinițe și 15 școli primare); monitorizarea experimentului pedagogic.
Cultura buneii vecinătăți	Academia Folke Bernadotte din Suedia	Centrul de Integrare și Dezvoltare din Ucraina; Ministerul Educației și Tineretului; Centrul de Inovații Educaționale și Programe Sociale din Transnistria; Institutul Suedez pentru Pace și Arbitraj	Iulie-decembrie 2015	Ateliere cu autorii de materiale didactice – clasa a II-a, <i>Baștina mea</i> ; editarea acestora pentru experiment; seminare pentru profesorii experientatori; desfășurarea și monitorizarea experimentului în 30 de școli-pilot la peste 750 de copii de pe ambele maluri ale Nistrului.
Educație civică pentru buna înțelegere pe ambele maluri ale Nistrului	The Black Sea Trust for Regional Cooperation	Centrul de Integrare și Dezvoltare din Ucraina; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării; Centrul de Inovații Educaționale și Programe Sociale din Transnistria; GPPAC	Aprilie 2016-mai 2017	Implementarea calitativă a disciplinei date în aproximativ 30 de școli cu peste 2000 de copii din întreaga R. Moldova, în limbile de instruire română și rusă, consolidând toleranța și cooperarea între diferite grupuri, prin implementarea curriculumului și a Caietului elevului de educație interculturală <i>Muncim, învățăm și ne odihnim împreună</i> ; introducerea unor metode inovative de predare-învățare cu conținut și patrimoniu cultural divers, sporind, astfel, înțelegerea diversității culturale; înțelegerea reciprocă și solidaritatea între zonele separate.
Educație pentru pace prin promovarea culturii buneii vecinătăți în clasele primare	GPPAC (Parteneriate Globale pentru Prevenirea Conflictelor Armate)	Centrul de Integrare și Dezvoltare din Ucraina. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Centrul de Inovații Educaționale și Programe Sociale din Transnistria	Iulie-decembrie 2017	Curriculum și Caiet pentru elevi, cl. IV-a, adaptate și editate – <i>Țara mea – mândria mea</i> ; 30 de cadre didactice instruite să utilizeze metode interactive de educație civică și interculturală; disciplină opțională prezentată și pilotată, implicând aproximativ 1500 de copii din clasa a IV-a; pilotarea în circa 30 de școli primare, acoperind o serie de regiuni multietnice; comportament/atitudini pozitive ale cadrelor didactice și copiilor; practici bune/avansate diseminate la nivel local și național.

Educație pentru pace prin promovarea culturii buneii vecinătăți în clasele primare	Parteneriatul global pentru prevenirea conflictelor, Secretariatul Global cu sediul la Haga	Centrul de Integrare și Dezvoltare din Ucraina; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Centrul de Inovații Educaționale și Programe Sociale din Transnistria	Iunie-decembrie 2018	Curriculum și Caiete de educație interculturală <i>Cultura bunei vecinătăți</i> , cl. 1-4 revizuite post-experiment și editate în versiune finală; disciplină opțională promovată în școli noi; programe de formare organizate pentru cadre didactice noi; materiale didactice suport în formă audio-vizuală, plasate pe site-ul <a href="http://www.red.prodidactica.md">www.red.prodidactica.md</a> .
Extinderea implementării disciplinei opționale <i>Cultura bunei vecinătăți</i> în școlile din Republica Moldova, 2019	Non-violence International, cu sediul la Washington	Ministerul Educației, Culturii și Cercetării	Iunie-decembrie 2019	Disciplina opțională promovată în școli noi; programe de formare organizate pentru cadre didactice noi de pe malul Nistrului, inclusiv din Tiraspol și Tighina; programe de formare pentru profesori din învățământul secundar pentru continuarea educației interculturale și a educației pentru pace la alte discipline școlare din gimnaziu.

Cu statut de concluzie asupra evoluției proiectelor descrise mai sus, afirmăm că sistemul educațional din Republica Moldova a beneficiat enorm din aceste intervenții și investiții aferente, impactul imediat și de durată a fost măsurat pe parcurs, echipa de proiect raportând în mod sistematic rezultatele monitorizării și evaluării, a căror diseminare s-a produs prin mai multe surse media [8, 9].

#### BUNE PRACTICI ȘI LECȚII ÎNVĂȚATE

Dintre bunele practici de implementare a disciplinei opționale în cauză, vom stărui asupra câtorva, care, din punctul nostru de vedere, au avut un impact pozitiv de durată și ar putea să motiveze/sensibilizeze și alte cadre didactice.

Aspectele de *educație multilingvă* sunt promovate prin mai multe unități de conținut, inclusiv prin texte variate, de la proverbe și ghicitori până la poezii, traduse în limbile etniilor mai numeroase, care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova. Învățătorii și elevii au posibilitatea nu doar să le regăsească pe paginile Caietului elevului, de la clasa I până la a IV-a, ci și să le audieze în "viu grai". Aceasta grație efortului învățătoarei Daniela State, care le-a adunat și le-a sistematizat într-un suport audiovizual, plasat pe platforma educațională, deja cunoscută practicienilor de mai mulți ani. Cei care le-au utilizat în mod frecvent recunosc că elevii reacționează deja mai bine, fără "să râdă" atunci când aud un vers sau o formulă de salut în limba găgăuză sau romani. Or, valorile promovate în cadrul disciplinei date – cultura păcii, toleranța (interetnică, lingvistică, interconfesională, culturală, socială etc.), multilingvismul, cu accent pe reacția pozitivă și deschiderea pentru a reacționa și a învăța limba vecinului la nivelul cel mai elementar, rezolvarea pașnică și constructivă a oricăror conflicte, responsabilitatea comunitară și socială, patriotismul, democrația demonstrează actualitatea și necesitatea acestor exigențe ale lumii contemporane pentru elevii și părinții cu care lucrează, mai ales în zonele cu potențial conflictogen. În aceeași ordine de idei, susținem că educația multilingvă

respectă drepturile educaționale lingvistice ale copiilor, inclusiv dreptul copiilor indigeni și minoritari la educația de bază în limba maternă pentru primii ani (bineînțeles, cu predarea competență a unei limbi dominante/de stat ca a doua limbă). Dintre călătoriile tematice relevante pentru problematica dată, cităm: *Limba maternă, limba de stat, limba vecinilor noștri; Să comunicăm în limbi diferite!* (cl.1); *Dialogul cu vecinul, Secretele comunicării. Colaborarea în echipă* (cl. 2); *Comunicarea nonverbală. Gesturile și mimica. Dansul; În dialog cu vecinul. Vocabularul ospitalității* (cl. 3); *Noi și ceilalți: comunicăm, prietenim și colaborăm; Mijloace de comunicare: trecut și prezent. Salutăm oaspeții în limba lor* (cl. 4).

Propunem, cu caracter inovativ, în cadrul acestei discipline și utilizarea unui minim lexical (disponibil pe site-ul [red.prodidactica.md](http://red.prodidactica.md) [7]) de către elevi, cadre didactice, părinți, în circumstanțele în care populația școlară din clasele primare devine tot mai pestriță, iar subiecții educaționali posedă la nivel elementar limbile de instruire, în cazul nostru româna și rusa. Am inclus limbile celor 5 etnii, ordinea fiind în funcție de numărul oficial de vorbitori, chiar dacă, în mod tradițional, în Republica Moldova avem mai mulți etnici ucraineni, majoritatea dintre ei, bulgarii, găgăuzii sau romii, se integrează încă în societatea moldovenească prin intermediul limbii ruse. De asemenea, am propus și minimumul lexical în limba italiană, de vreme ce tot mai mulți copii au părinți și rude care muncesc în Italia sau, unii dintre ei, este drept că în minoritate, revin acasă după câțiva ani șezuți acolo. Cadrele didactice urmează să însușească primele cele mai elementare formule de salut și de politețe, ca atunci când, de exemplu, comunică cu un copil sau părinte rom, găgăuz sau bulgar să poată să le folosească, pentru a se apropia mai mult de ei și a le facilita integrarea în comunitatea de elevi sau de părinți. În aceeași cheie, se poate valorifica lexicul propus în variate situații didactice, cu obiective operaționale bine chibzuite, de la afișarea lor în sala de clasă până la repetarea în cor cu diferite ocazii, nu doar la festivalul

etniilor sau la zilele culturii respective, sărbătorite în școală, așa încât să devină familiar și firesc de utilizat pentru cât mai mulți elevi, profesori și părinți. În ultimă instanță, acesta va deveni un element firesc și lucrativ al culturii organizaționale a unei școli interculturale, paralel sau interconectat cu modelul CLIL<sup>1</sup>.

O altă experiență de succes, promovată la acest obiect, este legat de accentul pus pe *educația pentru pace*, care, la nivel global, a căpătat conotații noi. Ziua Mondială a Păcii, sărbătorită la 21 septembrie, a devenit o practică recunoscută de școlile implicate pe parcursul anilor în proiectele centrului. În spațiul nostru, generațiile mai vechi obișnuiau să sărbătorească Ziua Păcii pe 1 mai, alături de Ziua Internațională a Muncii, iar după căderea regimului comunist a intrat deja în istorie. Din anul 2006, membrii GPPAC din toate colțurile lumii colaborează pentru a face schimb de informații, abilități și strategii, cu privire la modul în care să se angajeze și să colaboreze cel mai bine cu părțile interesate din sistemele lor de învățământ. Ei au format un grup de lucru în domeniul educației pentru pace, care a contribuit la susținerea integrării acestor abilități de bază în cerințele curriculumului (Serbia, Muntenegru, Australia, Kârgâzstan, SUA, Afganistan), în formarea cadrelor didactice (SUA, Filipine, Ucraina, Moldova, regiunea din partea stângă a Nistrului) și dezvoltarea curriculumului pentru utilizare în țări și regiuni (Ghana/Africa de Vest, SUA, Kârgâzstan, Afganistan). Acest grup de lucru este unic, reunind societatea civilă, profesorii, mediul academic și reprezentanții ministerelor educației sau ai agențiilor guvernamentale relevante, creând o platformă globală cu mai multe părți interesate. Educația pentru pace este importantă în contexte vulnerabile, ajutând copiii să facă față traumelor războiului, să gestioneze și să abordeze conflictele și să construiască procese de dialog pentru o mai bună înțelegere a „celuilalt”. La fel de important este și în societățile mai stabile: de exemplu, Olanda, unde un flux recent de refugiați a alimentat sentimente negative față de imigranți și tensiunile intercomunitare au un impact dăunător asupra societății sau Australia, unde accentul se pune pe coeziunea socială și pe construirea unei societăți multiculturală de succes din diversitatea culturală și religioasă semnificativă. Dovada sugerează că o asemenea abordare poate contribui la reducerea rasismului, discriminării și prejudecăților. Violența poate obliga oamenii să fugă de la casele lor și are un impact ridicat asupra sistemelor

1 CLIL – Content and Language Integrated Learning – model educațional de instruire bilingvă sau multilingvă, promovat azi la nivel extins în multe țări multietnice/multiculturale, în care reprezentanții grupurilor etnice minoritare studiază alte limbi, inclusiv limbile oficiale de comunicare în țară la alte discipline școlare (educația muzicală, educația plastică, educația tehnologică, educația fizică etc.), cu scopul de a ameliora competențele lingvistice/de comunicare.

de învățământ, multe dintre acestea neavând instruire și resurse pentru a sprijini nevoile nou-veniților. Copiii care provin din zonele de război au o nevoie sporită de asistență în domeniul sănătății mintale, iar profesorii pot fi instruiți, chiar dacă nu sunt consilieri, să își gestioneze sălile de clasă creînd un mediu de învățare mai sigur și mai favorabil pentru acești copii [10].

O altă experiență de succes constă în promovarea și învățarea practicării *dialogului intercultural*, din diferite perspective, de la vârsta școlară mică, pas cu pas, prin conținuturile și sarcinile didactice variate de la fiecare călătorie, care comportă valențe educaționale aprofundate și de durată. De exemplu, în clasa I, acest dialog se desfășoară cu membrii familiei și cu vecinii, în clasa a II-a se extinde conceptul de baștină și dialogul inerent între cei care locuiesc în ea pe paliere tematice, precum: *Folclorul etniilor conlocuitoare în Moldova despre patrie, casă, vecini; Monumentele și locurile sfinte care ne unesc; Familia mea și legea ospitalității* etc. În clasa a III-a dialogul intercultural în sălile de clasă se provoacă pe baza triadei valorice: muncă, învățătură, odihnă/distracție; iar în clasa a IV-a – conceptele țara mea și lumea-nțreagă, pacea și armonia ghidează demersul didactic și, implicit, dialogul intercultural, prin miracolele naturii și nevoia de ocrotire, prin locuri istorice și valori culturale, tradiții și meșteșuguri populare, ca să învețe elevii, în ultimă instanță cum să comunice și să prezinte țara și străinilor.

Insistăm în acest context și asupra unor **recomandări metodice pentru cadrele didactice** care predau disciplina opțională *Cultura bunei vecinătăți*, dar și pentru cei care utilizează resursele didactice analizate la alte obiecte școlare:

- Materialul oferit în curricula și Caietele de educație interculturală poate fi utilizat ca resursă didactică interdisciplinară și la orele de *Dezvoltare personală, Educație pentru societate, Științe, Istoria și tradițiile locale*, la activitățile transdisciplinare etc.
- Curriculumul integral, în limbile română și rusă, la disciplina *Cultura bunei vecinătăți* și Caietele pentru toate clasele, pot fi accesate online [5-7].
- Volumul informațional oferit pe paginile mai multor *Călătorii* depășește potențialul de lectură și asimilare al unor elevi de vârstă școlară mică, de aceea sugerăm cadrelor didactice, părinților să citească copiilor, dar și să ofere explicații suficiente la minimul necesar de însușit. Recurgeți la lectura selectivă și comentată, în majoritatea cazurilor.
- În multe texte, există cuvinte care necesită explicații în contexte diferite de utilizare, de aceea Dicționarul explicativ, inclusiv DEX-ul online, dar și cel de sinonime sau neologisme urmează a fi pe masa dvs. și/sau a elevilor și a fi folosit de oricare elev, când și cum are nevoie.



- Deoarece imaginile din caiete se dau alb-negru, ar fi bine de folosit Internetul, cărțile și revistele color la ore, alte materiale didactice viu colorate, ca să animați percepția, dar și memoria de lungă durată a copiilor.
- Pentru lectura textelor în alte limbi, recurgeți la ajutorul elevilor și/sau colegilor, părinților care le cunosc, dar și la resursele virtuale [7].
- Nu ezitați a accesa filmulețe de pe youtube și alte resurse educaționale deschise de pe pagină [7], cu experiențe didactice ale colegilor la diverse tematici din curriculumul dat.
- Informațiile din *Anexele la Căldătorii* completează arsenalul de cunoștințe al profesorilor, părinților și elevilor și se va recurge la ele, la necesitate, dar și pentru diferențierea activității didactice.
- Metodologia interactivă de lucru în clasă va avea prioritate și nu se vor oferi teme de casă, decât cele cu caracter practic, de discuție cu familia, membrii comunității sau de colectare a unor informații de la ei, inclusiv proiecte tematice aplicative realizate în grup.

#### CONCLUZII ȘI PERSPECTIVE

Curricula și Caietele de educație interculturală destinate elevilor au intrat pe larg în sistemul educațional, fiind posibil de utilizat de către toți doritorii, în limbile română și rusă. Cultura organizațională a mai multor școli și licee a instituționalizat deja schimbările promovate și resimțite de actorii educaționali, planurile de dezvoltare strategică incluzând componenta de educație interculturală ca țintă strategică prioritară în comunitățile multiculturale, care poate fi realizată și cu ajutorul unor proiecte de intervenție extra-bugetară, or, donatorii/partenerii de dezvoltare interesați de problematica dată devin tot mai numeroși. În școlile în care învățătorul și elevii nu au ales disciplina dată, elemente din conținuturile curriculare date pot fi utilizate și la alte discipline, unele dintre ele fiind menționate și anterior.

Mai puține conexiuni expres s-au operat însă cu cultura și tradițiile romilor, nu din cauza lipsei de deschidere către aceștia din partea autorilor, ci din cauza lipsei de literatură scrisă și de resurse didactice. Chiar și unica sursă didactică, recunoscuta oficial și recomandată de MECC – istoria, cultura și tradițiile romilor din R. Moldova, conține foarte puține informații, inclusiv în limba română. Extinderea predării-învățării *Culturii bunei vecinătăți* și, implicit, a dezvoltării competenței interculturale la elevi, părinți și profesori rămâne o preocupare nu doar la nivelul sectorului asociativ, ci și al structurilor oficiale, responsabile de instituționalizarea schimbărilor din proiecte.

#### REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cadrul de Referință al Competențelor pentru Cultură Democratică. Vol. 1. Context, concepte și model de competențe. Consiliul Europei. Strasbourg, 2018.
2. Resurse audiovizuale pentru predarea-învățarea disciplinei *Cultura bunei vecinătăți*. Pe: <http://prodidactica.md/resurse-video/>
3. Resurse educaționale naționale deschise la *Cultura bunei vecinătăți*. Pe: [www.red.prodidactica.md](http://www.red.prodidactica.md)
4. Romii. Istoria cultura și tradițiile. Curriculum opțional, cl. I-IV. Pe: [https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum\\_romii\\_site.pdf](https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_romii_site.pdf)
5. [http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/10/Curriculum\\_CBV\\_RO.pdf](http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/10/Curriculum_CBV_RO.pdf)
6. [http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/10/Curriculum\\_CBV\\_RU.pdf](http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/10/Curriculum_CBV_RU.pdf)
7. [https://drive.google.com/drive/folders/1Q9nb4X6IySXXztdog7TWu9ObetLRx5\\_](https://drive.google.com/drive/folders/1Q9nb4X6IySXXztdog7TWu9ObetLRx5_)
8. <http://prodidactica.md/portfolio/educatie-pentru-pace-prin-promovarea-culturii-bunei-vecinatati-in-clasele-primare/>
9. <http://www.prodidactica.md/revista/favorite.htm>
10. <https://gppac.net/peace-education>